

T. XXVII (2024) Z. 4 (76)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2024.152227

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

The press of the Diocese
of Siedlce about physical
education in the Catholic
Action youth groups
in 1934–1939

**Prasa diecezji siedleckiej
o wychowaniu fizycznym
w młodzieżowych
stowarzyszeniach
Akcji Katolickiej
w latach 1934–1939**

Instytut Historii
Uniwersytet w Siedlcach
ul. Żytnia 39
PL 08-110 Siedlce
e-mail: jaroslaw.cabaj@uws.edu.pl
[https://orcid.org/ 0000-0002-8697-5516](https://orcid.org/0000-0002-8697-5516)

**Jarosław
CABAJ**

KEY WORDS:

Poland's Catholic local press in the 1930s,
Roman Catholic Diocese of Siedlce, Catholic Action
youth groups, physical education and sport,
military training, The Nation in Arms

SŁOWA KLUCZOWE:

Prasa diecezjalna, diecezja siedlecka, Akcja Katolicka,
wychowanie fizyczne, „narod pod bronią”

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony ukazaniu na przykładzie diecezji siedleckiej organizacji i upowszechniania wychowania fizycznego w młodzieżowych stowarzyszeniach Akcji Katolickiej, tj. w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Męskiej i Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Żeńskiej oraz w ich poprzedniku Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Problematyka ta jest ukazana w oparciu o katolicką prasę lokalną — tygodnik „Głos Podlaski” i „Podlaski Miesięcznik Katolicki”.

Zakres czasowy pracy, 1934–1939, obejmuje niespełna pięć lat działalności stowarzyszeń AKat. w zakresie upowszechniania wychowania fizycznego. Data początkową została wyznaczona na 1934 r., gdyż wtedy pojawiły się w prasie diecezjalnej pierwsze informacje o kontaktach kierownictwa tworzącej się Akcji Katolickiej z Państwowym Urzędem Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Współpraca zaowocowała organizacją kursów dla przodowników różnych dyscyplin sportu, następnie akcją uświadamiającą znaczenie sportu i tworzeniem organizacyjnych struktur w formie kółek wychowania fizycznego. Poprzez rozwój tej aktywności młodzież ze środowisk wiejskich i małomiasteczkowych diecezji siedleckiej, zorganizowana w męskich i żeńskich stowarzyszeniach Akcji Katolickiej włączyła się w realizowaną przez PUWFIPW akcję „naród pod bronią”.

Summary

This article takes into focus the creation of institutional framework for the promotion of physical education in the RC Diocese of Siedlce in the 1930s. The project was to be implemented through Catholic Action youth groups, i.e. the Catholic Association of Young Men and the Catholic Association of Young Women, and their forerunner The Union of Associations of Polish Youth. The analysis of the goals and progress in implementing the PE plans is based on articles in the local Catholic press, the weekly *Głos Podlaski* [*The Voice of Podlasie*] and *Podlaski Miesięcznik Katolicki* [*The Podlasie Catholic Monthly*]. It covers the period of nearly five years, beginning in 1934, when the opening of talks on cooperation between the re-founded Catholic Action and the Polish Army's National Office of Physical Education and Military Training was first reported in the diocesan press.

As soon as the agreement was signed, courses for enthusiasts of various sports were staged all over the country, followed by campaigns promoting sport and physical activity, and, more specifically, the creation of grassroots PE groups. It seems that young men and women from the small towns and villages of the Siedlce Diocese heeded the call of the Catholic Action and joined all kinds of initiatives, from health-enhancing PE activities to the ‘Nation in Arms’ military training.

Rozwój prasy katolickiej w diecezji siedleckiej w latach trzydziestych ubiegłego wieku jest ściśle związany z organizacją działalności Akcji Katolickiej (dalej: AKat.) na tym terenie. Najpierw bowiem z inicjatywy ordynariusza bp. Henryka Przeździeckiego powstał tygodnik „Głos Podlaski”, który ukazywał się od listopada 1930 do sierpnia 1939 r. Wraz z tworzeniem struktur organizacyjnych AKat. zostały w nim wydodrębnione dodatki zatytułowane: „Dział Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej”, później „Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej”, następnie „Okólnik Związku SMP w Siedlcach”, „Okólnik Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i Męskiej w Siedlcach”, i wreszcie „Okólnik Stowarzyszeń Akcji Katolickiej w Siedlcach”¹. Od lutego 1935 r. zaczął ukazywać się jako odrębne pismo „Podlaski Miesięcznik Katolicki” (dalej: „PMK”), będący organem prasowym Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Siedlcach (dalej: DIAK). Ostatni jego numer ukazał się z datowaniem na maj/czerwiec 1939 r.

Celem artykułu jest ukazanie w oparciu o wymienione wyżej czasopisma działalności młodzieżowych kolumn AKat., tj. Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej (dalej: KSMM) i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej (dalej: KSMŻ), w zakresie upowszechniania wychowania fizycznego. Ta forma aktywności pojawiła się w działaniach wspomnianych organizacji w 1934 r. i realizowano ją w latach następnych. Wychowanie fizyczne było ukierunkowane nie tylko na poprawę ogólnej sprawności młodzieży, ale również na przygotowanie wojskowe młodego pokolenia. Działania te, prowadzone w stowarzyszeniach młodzieżowych AKat., zarówno męskich, jak i żeńskich, stanowią element realizowanego w całym kraju programu „naród pod bronią”, mającego przygotować społeczeństwo na wypadek wojny.

Problematykę wychowania fizycznego w młodzieżowych stowarzyszeniach AKat. podejmuję z uwagi na fakt, że nie była ona dotychczas uwzględniana w opracowaniach historycznych. Dotyczy to zarówno publikacji ukazujących realizowaną w latach trzydziestych politykę obronną Polski, jak i działalność AKat. w skali ogólnopolskiej i diecezjalnej. W opracowaniu podjętej tematyki okazały się przy-

¹ A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła. Cz. I — dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.

datne publikacje poświęcone wybranym aspektom przygotowania obronnego społeczeństwa polskiego autorstwa m.in. Jana Kęsika², Anety Ignatowicz³ i Jarosława Durki⁴. Wiele cennych informacji zawierają też prace Janusza Wojtyczy, ukazujące w zarysie funkcjonowanie Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego⁵, jak też odnoszące się do organizacji przygotowania wojskowego kobiet. Z tych ostatnich należy wymienić publikacje Anny Elizy Markert⁶, Anny Pawlickiej⁷ i Małgorzaty Wiśniewskiej⁸. Problematykę organizacji i funkcjonowania AKat. w okresie międzywojennym podjęli m.in. Leszek Wilczyński⁹, Krzysztof Jeżyna¹⁰, Oleh Behen¹¹, Marcin Zatyka¹². Aspekty regionalne uwzględnił z kolei Agnieszka Szewczak¹³, Rafał Dmowski¹⁴ i Jarosław Cabaj¹⁵.

Podstawowym materiałem do opracowania podjętej problematyki są źródła prasowe ze wspomnianych dwóch czasopism wydawanych na terenie diecezji siedleckiej. Zatem i zakres terytorialny mojej pracy odnosi się do obszaru tejże diecezji, położonego między Bugiem a środkowym biegiem Wisły. Tereny te charakteryzowały się brakiem większych ośrodków miejskich — największy Siedlce w 1938 r. liczyły 40 tys. mieszkańców. Chronologicznie ukazywanie podjętej problematyki

² J. Kęsik, *Naród pod bronią: społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918–1939*, Wrocław 1998.

³ A. Ignatowicz, *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921–1939)*, Warszawa 2010.

⁴ J. Durka, *Miedzy pracą a edukacją. Z życia Junackich Hufców Pracy na Kresach Wschodnich w II poł. lat 30. XX w.*, [w:] *Oświata i nauka na Kresach Wschodnich w XIX i XX wieku*, red. J. Lusek, Bytom – Poznań 2018, s. 193–209.

⁵ J. Wojtycza, *Zarys działalności Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w latach 1927–1939*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” f. 24. Studia ad Educationem Defensoriam Pertinentia I, 2005, s. 100–111.

⁶ A.E. Markert, *Przysposobienie Wojskowe Kobiet (1922–1939). Zarys historii, dokumenty i materiały*, Warszawa 2002.

⁷ A. Pawlicka, *Dziewczyny idą na wojnę. Historia Przysposobienia Wojskowego Kobiet*, Zabrze – Tarnowskie Góry 2019.

⁸ M. Wiśniewska, *Przygotowanie obronne kobiet w Polsce w latach 1921–1939*, Toruń 2007.

⁹ L. Wilczyński, *Działalność Diecezjalnych Instytutów Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930–1939; na podstawie materiałów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Toruń 2003.

¹⁰ K. Jeżyna (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.

¹¹ O. Behen, *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*, Lublin 2009.

¹² M. Zatyka, *Towards Catholic Action in pre-war Poland. Creating new one on traditional bases*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2017, t. XVI/3, s. 163–173.

¹³ A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*

¹⁴ R. Dmowski, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.

¹⁵ J. Cabaj, *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym na przykładzie czasopism diecezji siedleckiej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2023, z. 4 (72), s. 103–120.

zawieram w latach 1934–1939, tj. od przekształceń w strukturach diecezjalnych, prowadzących do ukształtowania się czterech kolumn AKat., w tym dwóch młodzieżowych — KSMM i KSMŻ. Z tego okresu pochodzą też pierwsze informacje o wdrażaniu wychowania fizycznego w wymienionych stowarzyszeniach. Rozwijające się działania w tym zakresie przerwał wybuch wojny, stąd też ograniczenie zakresu chronologicznego do 1939 r.

Wymienione czasopisma stanowią niezwykle bogate źródło informacji o aktywności młodzieżowych stowarzyszeń AKat. w zakresie wychowania fizycznego w latach 1934–1939¹⁶, zwłaszcza że w aktach organizacji, zgromadzonych w Archiwum Diecezjalnym w Siedlcach, nie zachowały się materiały dotyczące tej formy działalności. Prawdopodobnie w 1939 r. zostały skutecznie ukryte przed Niemcami. Dlatego prasa stanowi podstawowe źródło do badania problematyki wychowania fizycznego w AKat. diecezji siedleckiej. Na uwagę zasługuje fakt, że niemal w każdym wydaniu uwzględnionych przeze mnie czasopism w ciągu kilku lat ich ukazywania się znajdowały się dłuższe lub krótsze przekazy poświęcone omawianym formom aktywności. Jest to cenny materiał pozwalający na przedstawienie w ogólnym zarysie uwarunkowań tworzenia organizacyjnych struktur, a także miejscowych kadr, niezbędnych do rozwijania programu wychowania fizycznego młodzieży. Analizowane źródła prasowe pozwalają też na uchwycenie elementów współpracy kierownictwa diecezjalnej AKat. z organizacjami i urzędami państwowymi odpowiedzialnymi za rozwój fizyczny młodego pokolenia i jego przygotowanie wojskowe.

Autor ma świadomość tego, że wykorzystane źródła prasowe ukazują tylko niektóre aspekty organizacji i rozwoju wychowania fizycznego w strukturach młodzieżowych AKat. w diecezji siedleckiej, przede wszystkim ze strony kierownictw tych stowarzyszeń i DIAK, po części też członków oddziałów terenowych. Pełne przedstawienie wymaga pogłębionych badań.

1. Uwarunkowania organizacji i upowszechniania wychowania fizycznego

Organizacja i upowszechnianie wychowania fizycznego w młodzieżowych stowarzyszeniach AKat. diecezji siedleckiej następowało w okresie intensyfikacji przygotowań proobronnych społeczeństwa polskiego, realizowanych przez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (dalej: PUWFiPW)

¹⁶ Szerzej na temat czasopism diecezji siedleckiej w okresie międzywojennym w: J. Cabaj, *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej...*, s. 106–110. Na temat „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego” — R. Dmowski, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu..., s. 171–181.

oraz jego okręgi¹⁷. Był to również czas poszukiwań przez ten urząd nowych, skutecznych form działań¹⁸. Tereny diecezji siedleckiej znajdowały się w obszarze oddziaływania Okręgowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (dalej: OUWFiPW) w Brześciu nad Bugiem. Zlokalizowanemu w tym mieście dowództwu Okręgu Korpusu nr IX podlegały też garnizony wojskowe z Białej Podlaskiej i Siedlec¹⁹.

Początki organizacji kół sportowych w młodzieżowych strukturach AKat. na terenie diecezji siedleckiej należy więc wiązać z intensyfikacją działań PUWFiPW, również współpracującej z nim Organizacji Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju²⁰, a zbiegają się one w czasie z przekształcaniem Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej (dalej: Zw.SMP) i ukonstytuowaniem się KSMM i KSMŻ²¹. W czerwcu 1934 r. w „Okólniku Związku SMP w Siedlcach” pojawiły się obszerne teksty zachęcające do aktywności fizycznej, a także zawierające oferty kursów umożliwiających uzyskanie stopni instruktorskich i Państwowej Odznaki Sportowej (dalej: POS). Z przekazu dotyczącego ostatniej z wymienionych kwestii wynikało, że o POS mogą się ubiegać zarówno druhowie, jak i drużny zrzeszeni w istniejącym jeszcze wówczas Zw.SMP. Autorzy tekstu podkreślali, że

odznaka ta świadczy o tym, że jej właściciel nie jest inwalidą, ale posiada pewną sprawność fizyczną, z której chlubnie zdał egzamin przed specjalną komisją [...]. Twórcom POS przyświecała ta myśl, aby dla całego społeczeństwa wprowadzić rodzaj konkursu wychowania fizycznego — zdobywanie POS, by przez ten bodziec podnieść poziom sprawności fizycznej naszego społeczeństwa.

W dalszej części znalazła się zachęta następującej treści:

Gdybyśmy tak wszyscy druhowie i drużny mogli takie odznaki POS zdobyć, jak to mają w innych związkach, to byśmy wykazali, że jesteśmy silni fizycznie, a ponieważ ze

¹⁷ A. Ignatowicz, *Przygotowania obronne...*, s. 237.

¹⁸ J. Kęsik, *Naród pod bronią...*, s. 111–124.

¹⁹ P. Borek, *Kultura fizyczna w garnizonie Siedlce w latach 1922–1939*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2018, t. XVI, nr 1, s. 116.

²⁰ A.E. Markert, *Przysposobienie Wojskowe Kobiet (1922–1939)...*, s. 73–74; por. też. A. Pawlicka, *Dziewczyny idą na wojnę...*, s. 26–28.

²¹ O przekształceniach w ramach AKat. szerzej: „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” nr 30 z 29 lipca 1934 r. informował, że podczas nadzwyczajnego Zjazdu Delegowanych Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży w Siedlcach, który odbył się w siedzibie Akcji Katolickiej przy ul. Piłsudskiego 62 w dniu 22 lipca 1934 r., przyjęto uchwalone wcześniej przez Episkopat Polski statuty KSMM i KSMŻ. Odtąd nazwy te miały obowiązywać na terenie diecezji siedleckiej; *Uchwały nadzwyczajnego Zjazdu Delegowanych*, „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” nr 30 z 29 lipca 1934 r. dodatek do „Głosu Podlaskiego” nr 30 z 29 lipca 1934 r., nlb.; por. też. M. Zatyka, *Towards Catholic Action in pre-war Poland...*, s. 170–171.

zdrowiem w ciele, panuje zdrowy duch, zatem dalibyśmy wyraz swej tężyzny duchowej, a nawet i organizacyjnej [...] Prawo ubiegania się o POS ma każdy obywatel(ka) o nieposzlakowanej czci, trzeba tylko zachować pewne przepisy normujące warunki i sposób przeprowadzania tzw. prób²².

Następnie czytelnicy mogli się dowiedzieć o zasadach przeprowadzania prób POS. Wskazano przede wszystkim na konieczność przygotowania fizycznego kandydatów i systematycznych treningów prowadzonych pod fachowym okiem. W kwestiach formalnych informowano, że sekretarz generalny i zastępca Zw. SMP są upoważnieni do przeprowadzania prób POS rozporządzeniem PUWFiPW z 29 marca 1934 r. Próbę przeprowadzać miała komisja w składzie: sekretarz generalny lub jego zastępca jako przewodniczący, lekarz wojskowy lub cywilny oraz nauczyciel — instruktor „ćwiczeń cielesnych”. Jak wynikało z dalszej części przekazu o przydzielenie lekarza i instruktora wf należało zabiegać we właściwej dla lokalizacji oddziale komendzie powiatowej WF i PW. W próbach POS zarówno druhowie, jak drużyny byli podzieleni na kategorie wiekowe. W przekazie miesięcznika zamieszczono też tabelę z wykazem konkurencji i minimów do uzyskania. Zestaw dyscyplin sportowych wskazuje na ukierunkowanie kształcenia sprawności z uwzględnieniem potrzeb wojska. Próba obejmowała bowiem następujące konkurencje: gimnastyka albo pływanie, skok w dal z rozbiegu lub skok wzwyż z rozbiegu, bieg na bieżni i nie na bieżni — na 60 m (kobiety) i 100 m (mężczyźni), rzut granatem (mężczyźni), rzut piłką palantową lub siatkową (kobiety i mężczyźni 17–18 r.ż.), dwudniowa wycieczka piesza z określeniem liczby kilometrów do przejścia, strzelanie z broni krótkiej i małokalibrowej (mężczyźni), gry zespołowe — siatkówka lub koszykówka (kobiety)²³.

Zanim pojawiła się informacja o możliwości ubiegania się o POS, mamy w źródłach prasowych przekazy o porozumieniu diecezjalnego kierownictwa Zw.SMP z urzędami okręgowymi PUWFiPW w sprawie organizacji obozów przygotowawczych dla przodowników zajęć sportowych. Na przykład „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” 10 czerwca 1934 r. zamieścił ofertę dla druhowa dotyczącą możliwości udziału w obozie letnim. Ta forma szkolenia miała być pokłosiem „hasła rzuconego przez kierownictwo Związku [Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej — J.C.], a szeroko dyskutowanego podczas Zjazdu Delegatów w Sokołowie Podlaskim 20–21 maja 1934 r.”. Z przekazu dowiadujemy się również, że planowany obóz sportowy był efektem „konferencji” w OUWFiPW w Brześciu oraz „starań Zjednoczenia” w PUWFiPW. Podano też miejsce organizowanego szkolenia — Durycze²⁴, „parę kilome-

²² *Państwowa Odznaka Sportowa*, „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” nr 24 z 17 czerwca 1934 r., dodatek do „Głosu Podlaskiego” nr 24 z 17 czerwca 1934 r., s. nlb.

²³ Tamże.

²⁴ Durycze — wówczas wieś w powiecie brzeskim w województwie poleskim, obecnie miejscowość w republice Białoruś nazywająca się Znamienka.

trów za Kodniem”, jak również termin (14–28 lipca) oraz liczbę miejsc (50). O zakwalifikowaniu na kurs miała decydować kolejność zgłoszeń kierowanych do diecezjalnej centrali Zw.SMP w Siedlcach. Zachętą do udziału były gwarancje bezpłatnego utrzymania i zakwaterowania uczestników, a także zniżka (80%) na przejazd koleją do Durycz i z powrotem²⁵.

W przekazie znalazły się wymogi i zalecenia w stosunku do zgłaszanych kandydatów. Oddział terenowy mógł wysłać tylko jednego swojego przedstawiciela. Ten zaś musiał mieć ukończoną szkołę powszechną i 17. rok życia. Z uwagi na to, że kurs miał przygotowywać uczestników do samodzielnego prowadzenia zajęć wychowania fizycznego i gier sportowych, w kołach stowarzyszenia zalecano, aby delegatami byli druhowie, którzy rokują długoletnią pracę, a ponadto byli „przy dobrym zdrowiu i nieułamni fizycznie”²⁶.

Zgodnie z cytowaną wyżej zapowiedzią jeszcze w 1934 r. pojawiły się kolejne oferty kursów sportowych dla młodzieży KSMM, w tym pierwsza dla dziewcząt z KSMŻ. Ich wykaz zamieścił „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” z 29 lipca 1934 r. Wynikało z niego, że diecezjalnemu Zw.SMP w Siedlcach miejsca na kursach przyznał OUWFIPW w Lublinie. W ofercie były dwutygodniowe szkolenia: „przodowników pływania dla kadry instruktorskiej”, „przodowników gier sportowych dla instruktorów”, „przodowników lekkoatletycznych”, „przodowników pięściarstwa”, „kurs ćwiczeń cielesnych dla instruktorów” i „kurs gier sportowych dla kadry pw [przysposobienia wojskowego — J.C.]”. Na marzec 1935 r. zaplanowano z kolei „kurs wstępny ćwiczeń cielesnych” dla dziewcząt²⁷.

W następnym wydaniu „PMK” powtórzono ofertę kursów w Lublinie, w których mogło wziąć udział w każdym z nich po dwóch przedstawicieli diecezji siedleckiej. Dodatkowo podano ofertę szkoleń organizowanych przez OUWFIPW w Brześciu. Były to dwutygodniowe kursy: „przodowników pływania dla kadry instruktorskiej” (od 7 VIII do 20 VIII), „przodowników gier sportowych” (27 VIII – 8 IX), „przodowników pięściarstwa” (10 IX – 22 XI), „przodowników lekkoatletycznych” (24 IX – 6 X). Zgłoszenia należało składać do 10 sierpnia za pośrednictwem diecezjalnej centrali związku w Siedlcach. Warunki uczestnictwa w kursach w Brześciu były takie jak wcześniej w Lublinie²⁸. Od tego czasu najczęściej pierwsze z miast przyjmowało uczestników z diecezji siedleckiej.

Na podstawie kwerendy prasowej można stwierdzić, że kursy dla przodowników sportu organizowano systematycznie. Jeden z nich odbył się w Brześciu od 18 lis-

²⁵ *Obóz letni WF dla druhów*, „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” nr 23 z 10 czerwca 1934 r., dodatek do „Głosu Podlaskiego” nr 23 z 10 czerwca 1934 r., s. nlb.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Kursy sportowe w Lublinie*, tamże, nr 30 z 29 lipca 1934 r., s. nlb.

²⁸ *Uzupełnienie ogłoszenia o kursach sportowych w Lublinie i Kursy sportowe w Brześciu n. B.*, „Okólnik Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i Męskiej w Siedlcach” nr 31 z 5 sierpnia 1934 r. dodatek do „Głosu Podlaskiego” nr 31 z 5 sierpnia 1934 r., s. nlb.

topada do 8 grudnia 1935 r., a jego gospodarzem był miejscowy OUWFIPW. Wzięło w nim udział 22 uczestników, w tym po 11 członków KSMM i Związku Strzeleckiego. W programie kursu znalazły się: „a) gimnastyka; b) gry sportowe, tj. koszykówka, siatkówka, kwadrant²⁹, wybijanka; c) gry i zabawy ruchowe; d) przepisy gier sportowych; e) boks; f) walka bagnietem; g) lekkoatletyka”. Wszyscy uczestnicy oddelegowani przez diecezjalny KSMM przystąpili do końcowego egzaminu o tytuł „przodownika gier sportowych i ćwiczeń ruchowych”. Pomyślnie zmagania ukończyło ośmiu, uzyskując co najmniej wynik dobry, trzech pozostałych otrzymali zaświadczenie ukończenia kursu. W zakończeniu przekazu redakcja miesięcznika podkreśliła z satysfakcją: „Znów więc przybyło nam 11-tu pionierów wychowania fizycznego, którzy zapewne będą dążyli do ucieleśnienia przysłowia w zdrowym ciele zdrowy duch, a o zdrowego ducha katolickiego przecież walczymy”³⁰.

W 1936 r. zostały przeprowadzone: „kurs naczelniczek kół wf.” (Brześć, 18.10.–8.11.1936 r.)³¹, „przodowników gier sportowych” (Brześć, 26.10.–15.11.1936 r.)³². W 1937 r. druhom z AKat. oferowano kursy: „przodowników pływania” (Ruda koło Skierniewic, 30.06.–20.07.1937 r.)³³, „przodowników lekkiej atletyki” (Brześć, 30.08.–18.09.1937 r.)³⁴, „przodowników piłki ręcznej i gier sportowych” (Brześć, 2.11.–20.11.1937 r.)³⁵. W następnym roku nie zapomniano o druhnach, do których adresowana była propozycja udziału w kursie „przodowniczek ćwiczeń ruchowych” (Brześć, 18–30.06.1938 r.)³⁶. Dla druhow przewidziano zaś „kurs przodowników gier sportowych” (Brześć, 25.10.–12.11.1938 r.)³⁷. Ostatnie z ustalonych przeze mnie szkoleń zorganizowano w 1939 r. dla „przodowników narciarstwa”. Organizator — OUWFIPW w Brześciu — przewidział dwie tury szkolenia w terminach 16–

²⁹ Kwadrant — gra wywodząca się od palanta.

³⁰ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Jak wyglądał kurs wf. w Brześciu n/B.*, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” 1936, nr 1, s. 38.

³¹ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Wychowanie fizyczne — sport. Kurs wstępny ćwiczeń ruchowych dla naczelniczek*, tamże 1936, nr 9, s. 415.

³² *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Kurs wf. w Brześciu n. B.*, tamże 1936, nr 10, s. 463.

³³ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Kola sportowe dla druhow*, tamże 1937, nr 5–6, s. 178–179.

³⁴ Tamże.

³⁵ Za pośrednictwem miesięcznika do członków KSMM trafiała informacja, iż OUWF i PW w Brześciu oferuje też inne kursy, a mianowicie: 1) „przodowników siatkówki i koszykówki” (bez podania terminu); 2) „przodowników siatkówki, szczypiorniaka i gier ruchowych” (2–21.08.1937 r.); 3) „przodowników pływania” (02–21.08.1937 r.); 4) „przodowników lekkiej atletyki” (bez podania terminu); 5) „przodowników piłki nożnej”; 6) „fachowych członków komisji prób o POS” (bez podania terminu); tamże.

³⁶ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Komunikaty. Nowa kadra naczelniczek*, tamże 1938, nr 3, s. 73.

³⁷ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Kurs przodowników gier sportowych odbędzie się w Brześciu n. B.*, tamże 1938, nr 4, s. 106; *Sprawozdanie*, tamże 1938, nr 5, s. 154.

28.01. i 6–18.02.1939 r. Miały się one odbyć w miejscowości Wygoda przy trasie kolejowej Lida – Baranowicze. Warto przy tym odnotować, że dodatkowo jako wstęp do „kursów przodowników narciarstwa” przewidziano „kurs domowego wyrobu nart” w Brześciu w dniach 12–17 grudnia 1938 r.³⁸

Należy podkreślić, że pomoc PUWFiPW obejmowała wsparcie finansowe różnych przedsięwzięć podejmowanych przez diecezjalne kierownictwa KSMM i KSMŻ. W 1935 r. przed mającym odbyć się dorocznym diecezjalnym zlotem Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży w Siedlcach w „PMK” ukazała się „instrukcja zlotowa”, a w niej zasady otrzymania ulgi dla uczestników na przejazd kolejowy w wysokości 50%. Zniżki miały być udzielane przez komendy powiatowe PUWFiPW. Redakcja miesięcznika zamieściła specjalny formularz, który by miało złożyć we właściwej komendzie kierownictwo oddziału delegujące na zlot swoich członków³⁹.

Większe wsparcie finansowe ze strony PUWFiPW uzyskiwali uczestnicy kursów dla przodowników różnych form aktywności fizycznej. Przykład, poza podanym wyżej z 1934 r., znajdujemy w 1936 r. Uczestnicy odbywającego się w dniach 6 października – 15 listopada tr. kursu przodowników gier sportowych mieli zapewnione bezpłatne wyżywienie, zakwaterowanie i naukę, a także zniżkę na przejazd kolejowy w obie strony w wysokości 81%. Gospodarzem był Okręgowy Ośrodek WF i PW przy ul. Unii Lubelskiej w Brześciu, który udzielił diecezjalnemu KSMM „wydatnej pomocy”⁴⁰.

Z materiałów prasowych poznajemy po części kulisy współpracy kierownictwa diecezjalnego AKat. ze strukturami centralnymi i terenowymi PUWFiPW i wsparcia finansowego tych drugich dla inicjatyw w zakresie upowszechniania sportu wśród młodzieży. Ze „Sprawozdania Zarządu KSMM za rok 1935” dowiadujemy się, że

dzięki subwencji przyznanej przez Powiatowy Urząd WF i PW w Warszawie, w sumie 150 zł, w grudniu 1935 r. 11 druhów ukończyło trzytygodniowy kurs dla przodowników gier ruchowych w Brześciu n. B. przeprowadzony przy wydatnej pomocy Okręgowego Urzędu WF i PW w Brześciu n. B. [...]. Ponadto Stowarzyszenie wykorzystało przyznane kontyngenty na kursy wf. w Brześciu i Lublinie, w których w różnym czasie wzięło udział kilkunastu druhów [...]. We własnym zakresie Stowarzyszenie urządziło 2 [dwie — J.C.] odprawy naczelników. [...] Z uczestnikami kursów wf. Stowarzyszenie utrzymuje kontakt przez dawanie im na piśmie wskazówek, odnoszących się do prowadzenia wf. w Oddziale. [...] Dla usprawnienia pracy wf. Stowarzyszenie uzyskało od Obwodo-

³⁸ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Kursy narciarskie w sezonie zimowym*, tamże 1938, nr 5, s. 140–141.

³⁹ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Instrukcja zlotowa. Jak starać się o 50 proc. zniżkę kolejową?*, tamże 1935, nr 4, s. 49–50.

⁴⁰ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Kurs przodowników gier sportowych w Brześciu n. B.*, tamże 1936, nr 9, s. 402.

wej Komendy PW w Siedlcach 30 podręczników do sprzedaży komisowej w celu zaopatrzenia Oddziałów chętnych odpowiednią lekturą sportową⁴¹.

W planach na rok 1936–1937 przewidziano w oddziałach dalszy rozwój wychowania fizycznego. Jak zakładano — „będzie przeprowadzane przez organizowanie wf. (kółka wf.) obsyłanie kursów, urządzanych przez Okręgowe Urzędy WF i PW w Brześciu n. B., Lublinie i Warszawie, urządzanie odpraw naczelników, kontakt z przodownikami gier ruchowych itp.”⁴².

2. Organizacja wychowania fizycznego w oddziałach terenowych

Upowszechnianie wychowania fizycznego w strukturach młodzieżowych AKat. na terenie diecezji siedleckiej miało się dokonywać poprzez organizację kółek wf przy każdym oddziale terenowym KSMM i KSMŻ. Utrudnieniem w realizacji tego zamierzenia był brak aktywności części z nich. Wprawdzie według oficjalnych danych stale rosła liczba oddziałów, ale nie wszystkie wykazywały się żywotnością, o czym mogą świadczyć pojawiające się co jakiś czas przekazy o „zamykanych”⁴³. Na podstawie kwerendy prasowej można stwierdzić, że kierownictwo diecezjalne AKat. wykazywało stałe zainteresowanie tworzeniem kółek wychowania fizycznego, ich funkcjonowaniem, a także przygotowywaniem dla nich wykwalifikowanych kadr we współpracy ze strukturami terenowymi PUWFiPW.

Początki przygotowywania zarówno wykwalifikowanych kadr, jak i tworzenia kółek wf były trudne. Wskazuje na to m.in. niewielki udział druhów w pierwszym z wymienionych wyżej kursów dla przodowników sportu z 1934 r. Początkowo zgłosiło się 22 chętnych pomimo przygotowanych 50 miejsc. Ostatecznie w Duryczach pojawiło się dziesięciu druhów⁴⁴. Do tak niskiej frekwencji odniosło się diecezjalne kierownictwo Zw.SMP.

⁴¹ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Sprawozdanie Zarządu KSMM za rok 1935*, tamże 1936, nr 6–8, s. 333–334.

⁴² *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Program pracy KSMM na rok 1936–37*, tamże, s. 336.

⁴³ Według ustaleń A. Szewczak liczba kół KSMM w diecezji siedleckiej w latach 1934–1938 zmniejszyła się z 222 w 1934 r. do 193 w 1938 r., a KSMŻ wzrosła w tym czasie z 329 do 359. Liczba członków KSMM zmniejszyła się 4189 do 3163; członkiń KSMŻ wzrosła z 6360 do 7244; A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*, s. 103–105; por. też. L. Wilczyński, *Działalność Diecezjalnych Instytutów Akcji Katolickiej...*, s. 246–250.

⁴⁴ Dzięki sprawozdaniu poznajemy uczestników kursu w Duryczach. Byli to: Piotr Chilczuk z Rozwadówki, Roman Skarżyński z Paszenek, Feliks Jakubczak z Brzezina, Antoni Telesko z Różanki, Władysław Maksymiuk z Kodnia; oraz siedlczanie: Stanisław Kowalczyk, Marian Ostapski, Stefan

Niestety — jak podkreślono — ci druhowie (a jest ich 50%), którzy zgłosili się na powyższy kurs, lecz udziału w nim nie wzięli, ogromnie złe świadectwo — godne organizacyjnej nagany, wydali o sobie [...]. Fakt ten stawia Związek w sytuacji zaniechania na przyszłość ponoszenia olbrzymich wysiłków w organizowaniu kursów wych. fizycz., gdyż druhowie tylko na wszelkich zjazdach wykazują wielkie zainteresowanie sprawami PW i WF, ale jak się już coś konkretnego zrobi, wtedy brak jest kandydatów [...] Związek zastrzega sobie na przyszłość, szczególnie na tym polu, gdzie stawiamy dopiero pierwsze kroki i gdzie z wydatną pomocą przychodzą wojskowe organizacje WF i PW, aby młodzież tak lekko nie traktowała sobie spraw ważnych, bowiem uniemożliwia to nam dalsze poczynania w tym kierunku⁴⁵.

Zapewne jako zachętę do udziału w kursach organizowanych w przyszłości należy traktować informację o życzliwej atmosferze w Duryczach oraz o uzyskaniu przez trzech uczestników świadectwa przodowników gier sportowych na podstawie pozytywnie zdanego egzaminu końcowego⁴⁶.

Na podstawie dostępnych materiałów prasowych nie można ustalić dokładnej frekwencji młodzieży męskiej i żeńskiej z terenu diecezji siedleckiej w przedstawionych wyżej kursach. Można podać tylko w odniesieniu do niektórych z nich. Poza wspomnianym kursem z 1935 r. w kursach organizowanych w 1936 r. wzięło udział 20 druhen i 16 druhow⁴⁷, a w 1938 r. odpowiednio — 23 i 18⁴⁸.

Ze strony kierownictwa diecezjalnego i za pośrednictwem „PMK” stale płynęły apele do oddziałów terenowych, by te rozwijały aktywność sportową swoich członków. Na uwagę zasługują zachęty kierowane do druhen z KSMŻ. W drugim numerze miesięcznika z 1935 r. ukazał się tekst zatytułowany *Wychowanie fizyczne druhen*, w którym autor krytycznie ocenił dotychczasowe zaangażowanie oddziałów terenowych w aktywizowanie dziewcząt w działalności sportowej. Stwierdził wprost, że jest ona traktowana po macoszemu. Zastanawiając się nad przyczynami tego stanu, zauważył, że wynika to z braku uświadomienia — jak zauważył — „druhenki nie rozumieją znaczenia wychowania fizycznego dla człowieka, a szczególnie dla młodej dziewczyny”. W związku z tym zachęcał kierownictwo oddziałów do tego, by orga-

Rytel, Marian Żukowski i Władysław Poszytek; *Zakończenie Obozu*, „Okólnik Związku SMP w Siedlcach” nr 32 z 12 sierpnia 1934 r., dodatek do „Głosu Podlaskiego” nr 32 z 12 sierpnia 1934 r., s. nlb.

⁴⁵ *Obóz letni WF dla druhow*, tamże, nr 23 z 10 czerwca 1934 r., s. nlb.

⁴⁶ Trzej uczestnicy kursu, którzy nie uzyskali oceny co najmniej dobrej na egzaminie końcowym, otrzymali świadectwa ukończenia kursu, tamże.

⁴⁷ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Wychowanie fizyczne — sport. Kurs wstępny ćwiczeń ruchowych dla naczelniczek*, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” 1936, nr 9, s. 415; *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Kurs wf. w Brześciu n. B.*, tamże 1936, nr 10, s. 463.

⁴⁸ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Komunikaty. Nowa kadra naczelniczek*, tamże 1938, nr 3, s. 73; *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Kurs przodowników gier sportowych odbędzie się w Brześciu n. B.*, tamże 1938, nr 4, s. 106; *Sprawozdanie*, tamże 1938, nr 5, s. 154.

nizowały pogadanki uświadamiające, a następnie tworzyły kółka (zastępy) wychowania fizycznego. Dla ich członkiń radził organizować „ćwiczenia cielesne (marsze, skoki, biegi, gry sportowe jak siatkówka i koszykówka itp.)”. Dalszym etapem miało być ubieganie się o POS. Autor wskazał też na korzyści, które przyniesie dziewczętom aktywność sportowa:

Druhenka, która wyhasa się na świeżym powietrzu, rozprostuje całą swą postać, a kilku ruchami ćwiczebnymi rozrusza swoje mięśnie i ścięgna, na pewno lepiej będzie się czuła wewnątrz i z większą ochotą zabierze się do innej pracy.

Wskazał też, że ta forma aktywności jest zalecana w statucie KSMŻ:

Musicie wiedzieć o tym, druhenki, że młodzież polska, mając piękną duszę wychowaną i wykształconą wg zasad katolickich, musi pamiętać i o zdrowiu fizycznym, gdyż to jest też jednym z naszych zadań (art. 5 p. 8 statutu)⁴⁹.

Sprawa promocji wychowania fizycznego dziewcząt pojawiła się ponownie w trzecim numerze „PMK” z kwietnia 1935 r. Z pewnym wyrzutem zwracała się redakcja do swoich czytelników:

Tak niewiele zrobiliśmy w tej dziedzinie. Takie to wychowanie fizyczne jeszcze obce dla nas, podczas, kiedy druheny innych diecezji tak dalece obeznane są z tym działem, że o całe niebo wyżej stoją od nas [...]. Wstyd nam! Musimy się zarumienić. Zaniedbałyśmy się w tych sprawach. Dziwnie zabrakło nam sił do pokonywania trudności⁵⁰.

W dalszej części tekstu wskazywano najbliższe cele w zakresie organizacji wychowania fizycznego w oddziałach, czyli przygotowanie do reprezentowania w zaplanowanym w maju zlocie diecezjalnym w Siedlcach. W programie tego spotkania przewidziano przemarsz, popisy sportowe oraz rozgrywki, m.in. w siatkówkę. Właśnie pod kątem aktywnego udziału w zlocie redakcja apelowała do naczelniczek oddziałów terenowych, aby „przede wszystkim zorganizować w swoim oddziale kółko wf.”⁵¹.

Angażowanie się dziewcząt w aktywność sportową redakcja „PMK” przedstawiała jako przejaw równouprawnienia kobiet z mężczyznami. Taki przekaz znajdujemy w artykule zatytułowanym *Czy druheny mogą zdobywać POS (Państwową Odznakę Sportową)?*, zamieszczonym w wydaniu miesięcznika z maja 1935 r. Odpowiedź na pytania zawarte w tytule była jednoznaczna i stanowcza: „Jesteśmy

⁴⁹ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Wychowanie fizyczne druhen*, tamże 1935, nr 2, s. 33.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże, s. 33–34.

przecież równouprawnione, a więc i nam wolno ubiegać się i nosić Państwową Odznakę Sportową. I my, tak jak mężczyźni, mamy możliwość wykazać się sprawnością fizyczną”. I dalej w formie zachęty redakcja informowała: „Zdobycie POS-u nie przedstawia wielkich trudności”⁵². Dopełnieniem tej informacji była „Tabela wymaganych wyczynów do POS dla kobiet wg regulaminu”, z wykazem kategorii wiekowych i konkurencji. Wśród tych ostatnich uwzględniono „tańce sportowe, znajomość zasad gry i czynne jej uprawianie”⁵³.

O angażowaniu się diecezjalnego kierownictwa AKat. w aktywizowanie sportowe członków świadczy przekaz z pierwszego numeru „PMK” z 1936 r. W dziesięciu punktach przedstawiono zalecenia dotyczące tworzenia kółek wf.⁵⁴ Redakcja miesięcznika zamieściła też informację dla „naczelników wf.” o kolportowanych przez diecezjalną centralę KSMM podręczniku „Szkółka Junaka”. Zalecano go do nabycia naczelnikom wf, gdyż — jak podkreślano — „obejmuje szczegółowo i wszechstronnie dziedzinę wychowania fizycznego”⁵⁵.

Kwerenda w materiałach prasowych pozwala stwierdzić, że powstanie pierwszych męskich kółek wychowania fizycznego miało miejsce na początku 1936 r. Zostały one utworzone w Sokołowie Podlaskim (11 członków) i Ostrowie (10). Redakcja miesięcznika wyraziła nadzieję, że za przykładem tych dwóch oddziałów pójść kolejne, „w pierwszym rzędzie te, które mają swoich naczelników przeszkolonych na kursach wf. w Brześciu n. B.”⁵⁶.

Jednak organizacja kółek wf w oddziałach KSMM przebiegała powoli. Wskazała na to redakcja „PMK” w numerze 6–8 z 1936 r. Dotychczas — jak podkreślono

⁵² *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Czy drużyny mogą zdobywać POS (Państwową Odznakę Sportową)?*, tamże 1935, nr 4, s. 48.

⁵³ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Tabela wymaganych wyczynów do POS dla kobiet wg regulaminu*, tamże, s. 47.

⁵⁴ „1. Zorganizować w każdym Oddziale, posiadającym odpowiednie warunki — kółko wf. i zgłosić do Stowarzyszenia w Siedlcach oraz do Powiatowej Komendy PW i WF (podać spis członków, wiek, zawód i kto będzie ćwiczył). Specjalne formularze dostarcza Pow. Kom. PW; 2. Obrać przy każdym Oddziale sprytnego naczelnika i zgłosić go do Stowarzyszenia na kurs przodowników gier sportowych; 3. Przerabiać na zebraniach kółka wf regulaminy *siatkówki*, *koszykówki*, przepisy gier ruchowych itp. (regulaminy są na składzie w Stowarzyszeniu); 4. W dni pogodne ćwiczyć musztrę, gry i zabawy, oraz ćwiczenia, potrzebne do zdobycia POS; 5. Wprowadzać do Oddziałów sport łyżwiarSKI i narciarski; 6. Brać udział w odprawach naczelników, urządzanych przez Stowarzyszenia w każdym dekanacie; 7. Urządzać *kulig* do sąsiednich Oddziałów i wprowadzić sport *saneczkarstwo*; 8. Zamiast ciągłych tańców karnawałowych, wprowadzać urozmaicenia z gier pokojowych, monologów, śpiewów itp.; 9. Uczyć się piosenek do marszu (śpiewniczki są w Stowarzyszeniu w cenie 30 gr. i 10 gr.); 10. Przygotować własnoręcznie siatkę do *siatkówki* i stojaki, potrzebne do naciągnięcia siatki, jak i do skoku wzwyż (siatkę robi się ze szpagatu ukręconego z włókna konopnego, stojaki z drzewa sosnowego)”; *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Sprawy sportowe — wf.*, tamże 1936, nr 1, s. 30–31.

⁵⁵ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Ważne dla naczelników wf.*, tamże, s. 37.

⁵⁶ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Zgłoszone Kółka wf. do Centrali*, tamże 1936, nr 2, s. 101.

— „posiadamy zgłoszonych tylko 7 kółek wf. Jest to stanowczo za mało jak na teren diecezji”. Wyrażono przy tym nadzieję, że w okresie letnim z oddziałów napłyną do centrali diecezjalnej kolejne zgłoszenia⁵⁷. W celu zachęty, ale też instrukcji zamieszczono tekst zatytułowany „Sposób organizowania kółek wf.”. Czytelnicy mogli się dowiedzieć, że do powołania koła było potrzebnych co najmniej dziewięciu druhów. Ich imienny spis kierownictwo oddziału miało przesłać do centrali diecezjalnej KSMM w Siedlcach. W tym zgłoszeniu należało wskazać naczelnika i przedstawić jego kwalifikacje sportowe — powinien legitymować się ukończeniem kursu wf lub szkoły podoficerskiej. Kolejny krok należał do centrali, z której wysyłano do oddziału dwa egzemplarze formularza zgłoszenia. Po jego wypełnieniu jeden pozostawał na miejscu, drugi zaś wracał do Siedlec. Ten egzemplarz formularza jako oficjalne zgłoszenie przesyłano do właściwej komendy powiatowej WF i PW⁵⁸.

Sprawniej następowało tworzenie żeńskich kółek wychowania fizycznego. W wydaniu 3. z 1936 r. „PMK” podał informacje o siedmiu oddziałach, w których powstały te komórki organizacyjne. Kółka zostały utworzone: w Sokołowie Podlaskim (15 członkiń), Ostrowie w pow. włodawskim (12), Wojcieszkowie w łukowskim (10), Sulbinach (16) i Lucinie (16) w garwolińskim, Derewicznej (16) w radzyńskim i Samowiczach (20) w białskim. Kierownictwo diecezjalne uznało ten stan za niewystarczający, albowiem przekaz prasowy kończyło następujące podsumowanie:

A gdzie więcej zgłoszeń? Tylko tam przecież, gdzie te kółka będą zorganizowane, można będzie myśleć o programowej pracy. Wszak kółka zgłoszone do nas zgłaszamy do Powiatowych Komend PW i WF, stamtąd też możecie wypożyczać potrzebny sprzęt sportowy⁵⁹.

Dwa miesiące później na łamach „PMK” pojawiła się informacja o siedmiu kolejnych żeńskich kółkach wychowania fizycznego: w Garwolinie (15 członkiń), a także w Parczewie (14), Woli Wereszczyńskiej (17), Dawidach (17) i Jabłoni (8) w pow. włodawskim, Wohyniu (13) i Walinnie (18) w radzyńskim⁶⁰. Dostępne źródła prasowe nie pozwalają na całościowe ustalenie liczebności kółek wychowania fizycznego w skali diecezji. Przedstawione przekazy świadczą o tym, że więcej było żeńskich. Wynikało to zapewne ze znacznie większej liczby oddziałów KSMM niż KSMM.

⁵⁷ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Zgłoszenie kółek wf. do Stowarzyszenia*, tamże 1936, nr 6–8, s. 343.

⁵⁸ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Sposób organizowania kółek wf.*, tamże, s. 343.

⁵⁹ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Wychowanie fizyczne — sport!*, tamże 1936, nr 3, s. 171.

⁶⁰ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Wychowanie fizyczne — sport!*, tamże 1936, nr 5, s. 277.

W całym omawianym okresie — jak wynika z przekazów prasowych — kierownictwo diecezjalne AKat. wykazywało zainteresowanie tworzeniem nowych i rozwojem wcześniej powstałych kółek wf, realizując to zadanie w porozumieniu z PUWFiPW. Dzięki tej współpracy przybywało przodowników, przygotowanych na kursach. Jak podkreślano w przekazie z drugiej połowy 1936 r. na terenie diecezji pracowało już wówczas 28 absolwentów takich form kształcenia kadr. Stan ten uznano jednak za niezadowalający, stąd ukazane wyżej inicjatywy kolejnych kursów adresowanych do członków stowarzyszeń AKat.⁶¹

Z przekazów prasowych z 1937 r. wynika, że liczba wykwalifikowanych w ramach kursów przodowników gier sportowych wzrosła do około 40. W ocenie kierownictwa diecezjalnego KSMM zaangażowanie niektórych z nich pozostawiało wiele do życzenia. *Przewodnicy gier sportowych i lekkiej atletyki weźcie się do pracy* taki był tytuł przekazu w „PMK”. Do wiadomości czytelników trafiała informacja, że

KSMM posiada na terenie diecezji blisko 40 druhów — przodowników różnych gałęzi sportu — którzy w ostatnich latach przeszli przeszkolenie na kursach wf. w Brześciu n. B. W druhach podkładamy nadzieję, że zdobyte wiadomości chętnie teraz zużytkujecie w swoich Oddziałach⁶².

Rozwój aktywności sportowej członków KSMM podejmowało kierownictwo diecezjalne w następnych latach. Sprawa ta znalazła odbicie w *Rocznym planie pracy na rok 1938*, opublikowanym w numerze 11–12 „PMK” z 1937 r. Uwzględniono w nim następujące zadania adresowane do oddziałów terenowych:

Zorganizowanie kółka wf., gry: siatkówka, koszykówka, wybijanka, ping-pong itp., wysłanie naczelnika na kurs wf, zawody sportowe, wycieczki, majówki, ćwiczenia sportowe, marsze, biegi, próby o POS i OS [Odznaka Strzelecka — J.C.], zakupienie lub wypożyczenie sprzętu sportowego w Komendzie Pow. WF i PW⁶³.

Na podstawie kwerendy prasowej można stwierdzić, że problematyka organizacji i aktywności kółek wf była też stale monitorowana przez diecezjalne kierownictwo KSMM. Świadczy o tym treść przekazu z numeru 5–6 „PMK” z 1937 r. Znalazło się w nim przypomnienie kierowane do naczelniczek oddziałów, dotyczące systematycznego prowadzenia dzienniczka zajęć wf. Dokumentowanie miało ujednoliconą for-

⁶¹ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Kurs przodowników gier sportowych w Brześciu n. B.*, tamże 1936, nr 9, s. 401–402.

⁶² *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Przewodnicy gier sportowych i lekkiej atletyki weźcie się do pracy*, tamże 1937, nr 5–6, s. 181.

⁶³ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Roczny plan pracy na rok 1938*, tamże 1937, nr 11–12, s. 290.

mę. Egzemplarze takich dzienniczków naczelniczki mogły nabyć w diecezjalnej centrali KSMŻ w Siedlcach. W dokumentacji należało odnotować wszystkie przeprowadzone zbiórki kół wf. W tym samym wydaniu przypomniano też o rejestracji kółek wf. W charakterze ponaglenia przypominano, że

tam gdzie dotychczas nie ma jeszcze kółka wf., prosimy je jak najprędzej zorganizować i zapotrzebować u nas karty rejestracyjne w celu zarejestrowania go w Pow. Komendzie [Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego — J.C]. [...] Dotychczas jeszcze nie wszystkie uczestniczki kursu wf. w Brześciu n. B przesłały nam zgłoszenia kółek. Dlaczego? W następnym *Miesięczniku* wymienimy opieszale⁶⁴.

Ta ostatnia zapowiedź-groźba nie została zrealizowana, gdyż informacji na ten temat nie ma. Niewykluczone zatem, że ta forma aktywizacji odniosła spodziewany efekt w postaci angażowania się przeszkolonych druhen w organizację kół wychowania fizycznego.

Podsumowanie

Analizowane materiały prasowe pokazują niewielki wycinek działań mających na celu przez aktywność sportową przygotowanie proobronne społeczeństwa polskiego, realizowanego pod kierunkiem PUWFiPW. Na przykładzie przedstawionych stowarzyszeń młodzieżowych AKat. poznajemy odgórne oddziaływanie na społeczności lokalne diecezji siedleckiej w zakresie upowszechniania wychowania fizycznego. Dzięki współpracy czynników państwowych i kościelnych — struktur terenowych PUWFiPW z jednej oraz Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej z drugiej — została przeprowadzona akcja uświadamiająca znaczenie sportu w życiu młodego pokolenia. W tym zakresie zasługi miała prasa diecezji siedleckiej. Współpraca instytucji państwowych i kościelnych przyniosła też efekty w postaci przygotowania kadr i struktur organizacyjnych wychowania fizycznego w terenie.

Materiał prasowy nie pozwala na całościowe ukazanie w liczbach powstających struktur organizacyjnych w postaci kółek wychowania fizycznego. Można jednak przyjąć, że przez ich tworzenie następowało upowszechnianie wielu dyscyplin. Postępowało też aktywizowanie środowisk lokalnych w organizację życia sportowego. Świadczą o tym przykłady organizacji zawodów podczas dorocznych zlotów stowarzyszeń młodzieżowych AKat. oraz rozgrywek organizowanych w obrębie diecezji. Przykładem jest mecz lekkoatletyczny i siatkówki między drużynami Sokołowa

⁶⁴ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Wychowanie fizyczne — sport. Rejestracja kółek wf.*, tamże 1937, nr 5–6, s. 188.

Podlaskiego i Siedlec zorganizowany w 1937 r.⁶⁵ W analizowanej prasie można znaleźć więcej takich imprez.

Realizacja wychowania fizycznego w stowarzyszeniach AKat. służyła też równouprawnieniu członkiń. Argument emancypacji był istotny i wybrzmiewał w oficjalnych zachętach do aktywności sportowej przekazywanych za pośrednictwem prasy diecezjalnej.

Na podstawie zgromadzonego materiału prasowego można stwierdzić, że PUWFiPW propagował nie tylko wychowanie fizyczne i przygotowanie wojskowe. Realizował także cele polityczne, kształtując wśród przodowników sportu przywiązanie do rządzącego obozu. Potwierdzeniem jest relacja z pierwszego obozu w Duryczach. Na jego zakończenie 27 lipca 1934 r.

kierownik Okręgowego Urzędu WF i PW w Brześciu n. B., na placu sportowym wręczył uroczystość świadectwa druhom z ukończenia kursu przodowników, dyplomy zwycięzcom w zawodach sportowych oraz członkom PW odznaczenia za pilność w czasie trwania obozu [...]. Po odegraniu hymnu narodowego przez orkiestrę 35 pp. i wzniesieniu okrzyku na cześć Najjaśniejszej Rzeczypospolitej, P. Prezydenta Ignacego Mościckiego i pierwszego Marszałka Józefa Piłsudskiego, uroczystości obozu w Duryczach zakończono⁶⁶.

Wychowanie sportowe służyło też przygotowaniu wojskowemu członków KSMM i KSMŻ. O możliwości szkolenia druhow tego pierwszego możemy się dowiedzieć z prasy w 1938 r.⁶⁷ Do członkiń KSMŻ i Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet kierowano wtedy informację o akcesie organizacji do Organizacji Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju i możliwości uczestnictwa w kursach oferowanych przez tę ostatnią⁶⁸. Problemy te wymagają dalszych pogłębionych badań i odrębnego opracowania.

⁶⁵ Mecz lekkoatletyczny obejmował siedem konkurencji (bieg na 100 m, skok wzwyż, skok w dal, rzut dyskiem, rzut kulą, rzut oszczepem, rzut granatem oburącz), podano nazwiska reprezentantów drużyn i miejsca. Rywalizacja była wyrównana. Ogólnie zwycięstwo odniosła drużyna z Sokołowa uzyskując 36 punktów, przy 33 punktach rywali; *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Mecz lekkoatletyczny Oddziałów KSMM Siedlce-Sokołów. VIII. Siatkówka*, tamże 1937, nr 10, s. 261–262.

⁶⁶ *Zakończenie Obozu*, „Okólnik Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Żeńskiej i Męskiej w Siedlce” nr 32 z 12 sierpnia 1934 r. dodatek do „Głosu Podlaskiego” nr 32 z 12 sierpnia 1934 r., s. nłb.

⁶⁷ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wyjaśnienia w sprawie PW*, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” 1938, nr 3, s. 67.

⁶⁸ *Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. Nasz udział w przysposobieniu kobiet do obrony kraju*, tamże 1939, nr 3, s. 101–102.

Bibliografia

Źródła

„Głos Podlaski” 1930–1939

„Podlaski Miesięcznik Katolicki” 1935–1939

Opracowania

Behen O., *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*, Lublin 2009.

Borek P., *Kultura fizyczna w garnizonie Siedlce w latach 1922–1939*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2018, t. XVI, nr 1.

Cabaj J., *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym na przykładzie czasopism diecezji siedleckiej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2023, z. 4 (72).

Dmowski R., „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.

Durka J., *Między pracą a edukacją. Z życia Junackich Hufców Pracy na Kresach Wschodnich w II poł. lat 30. XX w.*, [w:] *Oświata i nauka na Kresach Wschodnich w XIX i XX wieku*, red. J. Lusek, Bytom – Poznań 2018.

Ignatowicz A., *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921–1939)*, Warszawa 2010.

Jeżyna K. (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.

Kęsik J., *Naród pod bronią: społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918–1939*, Wrocław 1998.

Markert A.E., *Przysposobienie Wojskowe Kobiet (1922–1939). Zarys historii, dokumenty i materiały*, Warszawa 2002.

Pawlicka A., *Dziewczyny idą na wojnę. Historia Przysposobienia Wojskowego Kobiet*, Zabrze – Tarnowskie Góry 2019.

Szewczak A., *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła. Cz. I — dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.

Wilczyński L., *Działalność Diecezjalnych Instytutów Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930–1939; na podstawie materiałów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Toruń 2003.

Wiśniewska M., *Przygotowanie obronne kobiet w Polsce w latach 1921–1939*, Toruń 2007.

Wojtycza J., *Zarys działalności Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w latach 1927–1939*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” f. 24. Studia ad Educationem Defensoriam Pertinentia I, 2005.

Zatyka M., *Towards Catholic Action in pre-war Poland. Creating new one on traditional bases*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2017, t. XVI/3.